

Підприємницька діяльність та її вплив на диверсифікацію сільської економіки

Визначено основні передумови розвитку підприємництва на селі, його вплив на диверсифікацію видів сільської зайнятості та надані рекомендації щодо підтримки його розвитку на державному рівні.

Ключові слова: підприємництво, диверсифікація, не-сільськогосподарська зайнятість.

Определены основные предпосылки развития предпринимательства на селе, его влияние на диверсификацию видов сельской занятости и даны рекомендации по поддержке его развития на государственном уровне.

Ключевые слова: предпринимательство, диверсификация, несельскохозяйственная занятость.

In the article are defined main preconditions for the development of entrepreneurship in rural areas, its influence on the diversification of types of rural employment and the recommendations concerning support at the state level of its development are given.

Keywords: entrepreneurship, diversification, employment of non-agricultural professions.

Постановка проблеми. Ринкова система господарювання в Україні безпосередньо пов'язана з підприємницькою активністю в усіх сферах економіки, а її зростання стає стимулюючим перспективним напрямом створення конкурентно-ринкового середовища. Особливої актуальності розвиток підприємництва набуває у сільській місцевості України. Оскільки село – це не тільки місце проживання значної частини громадян, а й середовище їх соціального та культурного розвитку, місця роботи, побуту тощо. Неможливість сільськогосподарського виробництва забезпечити повну зайнятість та належний рівень життя сільських мешканців викликає потребу в пошуку вирішення цих проблем за допомогою підприємницької діяльності. Це й зумовлює актуальність даної публікації.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. У країнах з розвинутою ринковою економікою приділяється велика увага питанням розвитку підприємництва на селі та його впливу на диверсифікацію сільської економіки. Вагомий внесок у вивчення цих проблем зробили такі відомі вітчизняні вчені, як: С. Гудзинський, О. Онищенко, М. Орлатий, І. Прокопа, П. Саблук, М. Хвесик, В. Юрчишин, К. Якуба; зарубіжні – Л. Ван Деноель, Ж. Вілкін, Т. Дуча, Х. Каравелі, М. Кларк, Т. Лонч та багато інших. Однак, незважаючи на різноплановість та глибину проведених досліджень, ця проблема залишається недостатньо вивченою і потребує подальшого дослідження.

Метою статті є аналіз особливостей розвитку сільського підприємництва в Україні, визначення впливу цього виду

діяльності на диверсифікацію сільської економіки та надання рекомендацій щодо вирішення виокремлених проблем.

Виклад основного матеріалу. Нині соціально-економічний розвиток села зумовлений низкою проблем, які ведуть до його занепаду. Низька якість життя, обмежені можливості для прикладання праці на селі, нижчий порівняно з міським рівень доходів призвели до того, що кількість селян постійно скорочується.

2011 року кількість наявного населення тут становила 14,3 млн. осіб проти 16,8 млн. у 1991 році. Водночас слід відмітити, що коефіцієнт народжуваності у сільській місцевості є вищим, ніж у містах (відповідно 11,9 і 10,4). У той же час коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року в сільській місцевості набагато вищий, ніж у міських поселеннях [5].

Природа цього явища полягає в старінні сільського населення, яке зумовлюється насамперед небажанням молоді залишатися на селі, міграцією до міст, що зазвичай носить трудовий, але безповоротний характер.

Проблему скорочення кількості сільського населення не можна недооцінювати, оскільки її темпи мають досить серйозний характер. Тому основою виходу з кризи на селі мають стати заходи, які в змозі сформувати належний рівень доходів. Оскільки майже 3 млн. осіб із 8 млн. працездатних не мають стабільного місця роботи, а ще близько 1 млн. економічно активних сільських жителів перебувають на тимчасових заробітках у великих містах України та поза її межами [7].

Лише сільськогосподарське виробництво та сільськогосподарська зайнятість цього не забезпечать. Отже, існує об'єктивна необхідність диверсифікації сільської економіки, що ґрунтується на передислокації наявних ресурсів у нові види сільськогосподарської діяльності; сприяє створенню нових можливостей щодо використання людського капіталу, збільшенню прибутків підприємств, домогосподарств, підвищенню рівня життя селян; виступає мультиплікатором нових робочих місць.

Загальноновизнаним є той факт, що розвиток зайнятості в несільськогосподарському секторі на селі є стрижнем політики розвитку сільських територій та критичним фактором у забезпеченні зайнятості та доходів на селі в довготривалій перспективі.

У США, наприклад, частка фермерського населення серед сільських жителів зменшилася протягом 1950–1990 років у п'ять разів і лише один із десяти працездатних у сільській місцевості належить до фермерів. У країнах Західної Європи частка сільських жителів становить 20–25% загальної кількості населення, а частка зайнятих у сільському господарстві – 3–7% загальної кількості працюючих [4]. В Україні 2011

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

року відповідні показники були на рівні 31,2 та 16,7%. Упродовж 2000–2011 років кількість працюючих у сільському господарстві зменшилася на 1239,6 тис. осіб (рис. 1) [5].

Політика розвитку сільських територій є комплексним завданням, але, зрештою, зводиться до вирішення двох проблем: а) постачання суспільних послуг, а саме фізичної та соціальної інфраструктури, в сільській місцевості, та б) підтримка економічного розвитку села. В рамках останнього завдання несільськогосподарська зайнятість на додаток до сільського господарства є важливим джерелом зайнятості на селі та можливістю підвищити доходи сільського населення, а відтак і стандарти життя в селах України [1]. Оскільки тільки в 2011 році заробітна плата у сільському господарстві була однією з найнижчих в Україні і становила 1800 грн. (2633 грн. у середньому в Україні) (рис. 2) [5].

Несільськогосподарська зайнятість українців потрібна для надання альтернатив сільськогосподарській зайнятості в сільській місцевості та «вилучення» надлишку робочої сили з сектора сільського господарства.

Однією з таких форм є мале підприємництво, оскільки воно максимально поєднує інтереси як виробників, так і споживачів продукції.

В Україні поширеним визначенням підприємництва є поняття, зазначене в Законі України «Про підприємництво»: «...підприємництво – це самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт надання послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку» [3].

Становленню малого підприємництва на селі як ефективної форми самозайнятості сприяли:

- перехід економічної системи держави від командно-адміністративної до ринкової (на законодавчому рівні закріплюється можливість і право займатися підприємницькою діяльністю);
- втрата існуючих економічних зв'язків між суб'єктами господарювання і повільне формування нових (неефективна система збуту, нерозвинена сфера послуг, залежність від промислових підприємств);
- трансформація форм власності (ліквідація великих державних сільськогосподарських і несільськогосподарських підприємств призвела до зростання безробіття, втрати сільськими жителями стабільного основного доходу);
- неефективна діяльність функціонуючих державних підприємств (різке зниження рівня оплати праці робітників

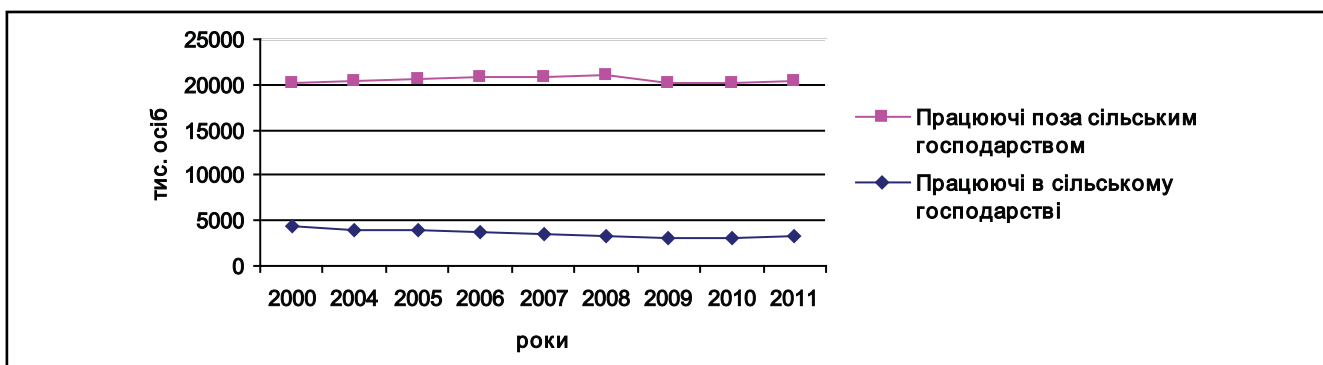

Рисунок 1. Динаміка зміни кількості працюючих у сільському господарстві та в несільськогосподарській сфері, тис. осіб

Рисунок 2. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у 2011 році, грн.

державних підприємств; недовіра економічно активного населення до їх стабільності, низька здатність конкурувати з приватним бізнесом);

– доступ сільського населення до специфічного фактора виробництва – землі, що має здатність до самовідновлення та забезпечує можливість виживання (можливість утримання особистого селянського господарства як джерела додаткового доходу разом з основним заробітком привела до формування у сільських жителів навичок ведення власної справи);

– різке зниження рівня життя і добробуту сільських жителів (формальна зайнятість і довгострокове безробіття, що виникли внаслідок тривалих невиконаних заробітної плати працівникам, стали потужним стимулом самозайнятості сільського населення).

Розглядаючи диверсифікацію підприємницької діяльності сільських жителів, можна виділити три її ознаки:

– із суспільного сільськогосподарського і промислового виробництва, що домінувало раніше, на першому етапі відбулася міграція або переорієнтація діяльності в особисті селянські господарства і здачу в оренду земельних паїв, одержаних при розпаданні колгоспів (радгоспів);

– професійно підготовлене населення змінило місце або вид діяльності, внаслідок чого поширення набули такі форми самозайнятості, як будівництво, торгівля, сфера послуг;

– рушійним мотивом виживання стає матеріальний чинник. Люди стали шукати і пропонувати послуги, які потрібні в тій місцевості, в якій вони проживають [2].

Вивчення діючих і перспективних напрямів диверсифікації в Україні дозволило виділити такі основні пріоритети розвитку диверсифікаційних видів діяльності на сільських територіях:

- рекреаційна діяльність;
- агро- та екологічний туризм;
- діяльність у сфері культури, мистецтва та національно-етнічної спадщини;
- надання соціальних послуг;
- організація обслуговуючих виробництв на селі;
- народні, ремесляні промисли тощо.

Разом із тим розвиток підприємництва на селі має певні проблеми, а саме:

– низький рівень технічної оснащеності;

– низький управлінський рівень, бракує знань, досвіду та культури ринкових відносин;

– прагнення до максимальної самостійності (більшість зарубіжних малих підприємств працює за умов франчайзингу, субпідряду, що в Україні майже відсутнє);

– поєднання в межах одного малого підприємства кількох видів діяльності, неможливість у більшості випадків орієнтуватися на однопродуктову модель розвитку;

– відсутність системи самоорганізації та недостатня інфраструктура підтримки малого підприємництва;

– відсутність повної і вірогідної інформації про стан та кон'юнктуру ринку, низький рівень консультаційних послуг та спеціальних освітніх програм;

– практична відсутність державної фінансово-кредитної підтримки;

– недовіра західних партнерів та негативне психологічне ставлення населення до підприємців.

Зазначені проблеми перешкоджають диверсифікації сільської зайнятості. По-перше, для започаткування нового бізнесу, забезпечення відповідності специфічним вимогам певної продукції або послуги виникає потреба в додаткових інвестиціях. Тому відсутність готівки та неготовність до співпраці банків, особливо з домогосподарствами, обмежують можливості заснування несільськогосподарської або урізноманітненої сільськогосподарської діяльності на селі. По-друге, доцільно враховувати, що багато сільськогосподарських підприємств, знайшовши позитивну взаємозалежність між спеціалізацією на виробництві агропродукції та розмірами і структурою своїх активів, не прагнуть до диверсифікації. Більшість сільськогосподарських підприємств прийняли захисні стратегії, скоротивши витрати на виробництво, та забезпечують лише повільні організаційні зміни. По-третє, не остання роль у проблемі диверсифікації сільської економіки належить державній підтримці. В зазначених умовах диверсифікація виробництва як активний інструмент управління ризиком буде бажаною навіть для прибуткових та стабільно працюючих підприємств.

Реалізація процесу диверсифікації сільської економіки відбувається завдяки окремим проектам комерційного характеру. Ефективність та успішність їх здійснення, особливо коли проект носить інноваційний характер, залежить від двох головних факторів: 1) вміння визначити потенціал ринку товару, побудувати ринкову товарну стратегію, проаналізувати систему збуту, інтерес споживачів; 2) наявності бізнес-стратегії, здатності проводити моніторинг витрат і надходжень, що дозволяє визначити дохідність, а отже, життєздатність бізнесу.

Диверсифікація сільської економіки пов'язана як з урізноманітненням сільськогосподарського виробництва, так і з розширенням сфери несільськогосподарської діяльності на селі, виступає «користувачем» надлишкових ресурсів та мультиплікатором нових робочих місць і можливостей отримання доходів, що, зважаючи на обмеженість економічних процесів на селі, є ключовим елементом сільського розвитку. Поряд із тим сільська несільськогосподарська зайнятість як результат диверсифікації стає основною рушійною силою для розвитку як сільських територій, так і сільського господарства, забезпечення продовольчої та екологічної безпеки, економічного зростання, добробуту населення [6].

Тому для України розвиток підприємництва на селі має стати рушійним фактором відродження села та стимулювання його розвитку. Негативні процеси, що відбуваються сьогодні, потребують негайного вирішення. Стимулювання та підтримка сільських мешканців у реалізації їхніх підприємницьких здібностей повинні стати одним із пріоритетів у політиці розвитку сільських територій нашої держави.

Висновки

Отже, при формуванні системи підтримки та розвитку підприємництва на селі слід враховувати:

- наявність спеціальних правових актів, що визначають державну політику та регулюють комплекс питань регіональної підтримки підприємницької діяльності;
- наявність розвинутої системи спеціалізованих урядових укладів та організацій із державним або змішаним капіталом, що забезпечує скоординоване виконання комплексу завдань підтримки підприємництва;
- регіональне розмежування функцій між центральними, фіскальними і місцевими органами державної влади з делегуванням широких повноважень адміністративно-територіальним одиницям при збереженні за центральними органами загальних координаційних функцій, що забезпечує єдність економічного простору та господарського регулювання;
- розробка й реалізація системи державних регіональних програм фінансового, технологічного, інформаційного, консультативного, зовнішньоекономічного, кадрового сприяння підприємству;
- асигнування програм підтримки підприємства бюджетів різних рівнів, створення стимулюючих податкових моментів, використання різноманітних форм і методів фінансування.

Список використаних джерел

1. Несільськогосподарська зайнятість в сільській місцевості України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2005/U13_ukr.pdf.
2. Особливості становлення сільського малого підприємництва до вступу України до СОТ [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://economist.lacruax.com/osoblivosti-stanovlennya-silskogo-malogo-pidpriemnictva-do-vstupu-ukra-d1-97ni-do-sot/>
3. Про підприємство: Закон України від 07.02.91 №698–XIII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №14. – С. 168.
4. Прокопа І. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку / І. Прокопа // Економіка України. – 2007. – №6. – С. 50–59.
5. Статистичний щорічник України за 2011 рік. – К.: Август Трейд, 2012. – 576 с.
6. Теорія, політика та практика сільського розвитку / [О.М. Бородіна, І.В. Прокопа, В.В. Юрчишин, О.В. Рикоська та ін.]; за ред. д.е.н., чл.-кор. УААН І.В. Прокопи. – К.: НАН України; Ін-т екон. та прогнозув., 2010. – 376 с.
7. Цепко О.А. Мале підприємство в сільській місцевості / О.А. Цепко // Аспекти сільського розвитку: Вісн. ін-ту сільського розвитку. – 2005. – №1–2. – С. 64–67.

УДК 658.152/.153

В.О. ГРИНЧЕНКО,

аспірантка кафедри фінансів підприємств, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

Концептуальні засади оптимізації структури капіталу українських підприємств

У статті розглянуто теоретичні засади оптимізації структури капіталу. Визначено основні критерії оптимізації структури капіталу та запропоновано етапи процесу оптимізації структури капіталу. Наведено основні етапи аналізу капіталу українських підприємств та факторів, що впливають на структуру капіталу.

Ключові слова: капітал, структура капіталу, критерії оптимізації структури капіталу.

В статье рассмотрены теоретические основы оптимизации структуры капитала. Определены основные критерии оптимизации структуры капитала и предложены этапы процесса оптимизации структуры капитала. Приведены основные этапы анализа капитала украинских предприятий и факторов, влияющих на структуру капитала.

Ключевые слова: капитал, структура капитала, критерии оптимизации структуры капитала.

The article dwells upon the theoretical basis of capital structure optimization. The main capital structure optimi-

zation criteria are defined and the stages of capital structure optimization process are proposed. The fundamental stages of the Ukrainian enterprises capital analysis and factors affecting the capital structure are determined.

Keywords: capital, capital structure, capital structure optimization criteria.

Постановка проблеми. При дослідженні управління капіталом однією з найбільш важливих концепцій є теорія його структури, яка визначає не тільки фінансову, операційну та інвестиційну діяльність підприємства, а й є основою вибору стратегічних напрямів фінансового розвитку підприємства та розробки його фінансової політики. Кожне підприємство прагне мати таку структуру капіталу, за якої знижується середньозважена вартість капіталу і зростає вартість підприємства в цілому. Саме тому питання структури капіталу є дуже важливим.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблема знаходження раціонального співвідношення між